

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola
SZEGED

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

TÉZISEK

A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai
sajátosságai

Készítette:
Dr. Gyémánt Richárd
egyetemi tanársegéd

Témavezető:
Prof. Dr. Katona Tamás
tanszékvezető, egyetemi tanár

Statisztikai és Demográfiai Tanszék

SZEGED, 2008

Előszó

„Aki nem tudja honnét jön, nem tudhatja hová megy,
mert az sem tudja, hogy hol van.”
Habsburg Ottó

Az 1990-es évek elején, illetve a 2000 környékén a hazánkkal szomszédos országokban megtartott népszámlálások szerint a határon túli magyarság lélekszáma 2,7 millió főről 2,4 millió főre, mintegy 300 ezer fővel csökkent. Ebben a csökkenésben meghatározó szerepet játszó tényezők súlya területenként különböző.

Az Olvasó által kézben tartott értekezés a határon túli magyarság demográfiai, társadalomstatisztikai és népesedéstörténeti sajátosságainak bemutatására törekszik. Elsősorban az általános demográfiai és népesedéstörténeti információk leírására törekedtem, főleg azért, mert az előbbieken említett adatok segítségével nyerhető pontos kép a határon túli magyarság egykori és jelenlegi sorsáról. Nem titkolt célom volt továbbá a téma iránt érdeklődők ismeretanyagát kibővíteni. A PhD dolgozatom rendszerező, leíró jellegű.

Dolgozatommal a következő témaköröket kívánom megvizsgálni:

- A határon túli hét magyar közösség demográfiai sajátosságainak ismertetése a két utolsó népszámlálás alapján,
- A határon túli hét magyar közösség társadalomstatisztikai sajátosságainak – az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának, illetve a határon túli magyar szervezetek adatainak tükrében történő – ismertetése,
- Ahol ez megoldható, azaz viszonylag politikamentes volt, az egyes határon túli magyar közösségek lehetséges jövőképének meghatározása,
- A jelenlegi demográfiai háttérrel előidéző népesedéstörténeti előzmények bemutatása,
- A demográfiai-társadalomstatisztikai sajátosságok és a jogszabályi háttér összekapcsolódása, azon országok (Ausztria, Horvátország és Szlovénia) vonatkozásában, amelyekkel a Magyar Köztársaság külön kisebbségvédelmi egyezményt kötött,
- Az egykori határon túli magyar területek (Erdély, Felföld, Délvidék, Kárpátalja, Horvátország (Baranya-háromszög, Muraköz és Fiume), Várvidék és Muravidék) fogalmi-etimológiai megjelöléseinek meghatározása,

- A határon túli magyarsággal együtt élő más népek demográfiai, társadalomstatisztikai és népesedéstörténeti sajátosságainak kifejtése,

Értekezésem célja, hogy – a politika mellőzésével, pusztán a demográfiai és statisztikai összefüggések ismertetésével – az Olvasó elé tárjam, hogy az egykori történelmi Magyarország 1920. évi feldarabolása milyen máig ható következményeket jelent több millió magyar számára. Habár egy anyaországi magyar sohasem lehet képes átérezni a kisebbségi életérzést, tanulmányom segítségével mind a hét magyar közösség életéből „impressziókat” nyerhetünk a statisztikai adatok segítségével.

Nemcsak a nagyvilágban, de még más, hozzánk hasonló kulturális értékeket valló európai uniós tagállam polgára sem képes átérezni a határon túli magyarság kérdését. Ráadásul a határon túli magyarság problémái olyan „*kétélű kard*”, amely napjainkban nemcsak kényes bel-, de még inkább érzékeny külpolitikai kérdés, amely mindenkor meghatározza a Magyar Köztársaság és a szomszédos hét állam diplomáciai kapcsolatát. A mindenkori magyar vezetésnek, függetlenül a politikai beállítottságtól, úgy kell a kérdéssel foglalkoznia, hogy azzal más ország „*érzékenységet*” ne sértse, de mégis segíteni tudjon több mint kétmillió magyar nemzetségű személynek. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy Magyarország és a szomszédos államok többségének európai uniós tagságával, illetve Horvátország, Szerbia és Ukrajna jövőbeli uniós csatlakozásával az államhatárok értelmüket veszítik. Ezáltal elkerülhetetlen, hogy az anyaországi és a határon túli magyarság közeledése mellett a magyarság és a szomszédos népek is közeledjenek egymás felé. Az utóbbi közeledéssel az Európai Unió létrehozásának egyik céljához, a politikai unió megvalósításához vezet út.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a „*naprakészség*” elősegítése és a plagizálás elkerülése végett a társadalomstatisztikai sajátosságokkal kapcsolatos adatok az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának, illetve az egyes határon túli magyar szervezetek – főként internetes – adattálmányából származnak.

Jelen munka minden fejezetének végén felhasznált irodalomjegyzék, valamint részletes térkép- és ábramelléklet található. Remélhetőleg, ezáltal a határon túli magyarság sorsa iránt fogékony érdeklődők jobban megismerhetik azt az idegenbe szakadt magyarságot, amelynek helyzete már 1920 óta foglalkoztatja az anyaország mindenkori vezetését.

Bevezetés

„Határon túli magyarságnak” nevezzük azokat a magyarokat, akik a Magyar Köztársaság államhatárain kívül, de a Kárpát-medencén belül élnek. Idetartoznak a környező országokban – a történelmi Magyarország elcsatolt területein – élő magyarok.

A Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarok az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződés miatt kényszerülnek az anyaországtól elszakadva, kisebbségi sorsban élni.

1. táblázat: A történelmi Magyarország felbomlása (1920)

Ország	Terület (km ²)	Népesség (fő)	Ebből magyar (%)
Csehszlovákia	61 633	3 517 568	30,3
Románia	103 093	5 257 467	31,6
Szerb-Horvát-Szlovén Királyság	20 551	1 509 295	30,3
Ausztria	4 020	291 618	8,9
Olaszország	21	49 806	13,0
Lengyelország	589	23 662	1,0
ÖSSZES VESZTESEG	189 907	10 649 416	30,2
Trianoni Magyarország	92 963	7 615 117	88,3
Történelmi Magyarország	282 870	18 264 533	54,4

Forrás: ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*, Osiris, Bp., 2001, 230. p.

Az egykori történelmi Magyarországhoz tartozó területeken élő magyarság nagyságrendjének meghatározásában, a 2001-ben (Ausztria, Horvátország, Szlovákia, Ukrajna), illetve a 2002-ben (Románia, Szerbia–Montenegró és Szlovénia) lezajlott külföldi népszámlálások segítenek. Az említett népszámlálások szerint a határon túli magyarság lélekszáma 2 394 169 fő,¹ ebből a többség – 1 416 844 fő (59,2%) – Erdélyben, a Partiumban és a Bánság keleti, Temesvár (Timișoara) környéki részén él. A történelmi Magyarország elcsatolt területein élő magyarság 21,7%-a, azaz 520 528 fő a Felvidéken él. A Délvidéken – a Bácska és a Bánát területén – 285 971 magyar (11,9%) élt 2002-ben. Kárpátalján 151 516 fő (6,4%) vallotta magát magyarnak a legutóbbi népszámlálás alkalmával. A ma Horvátországhoz tartozó Baranya-háromszögben, Muraközben és Fiume (Rijeka) városában a magyarság száma összesen 7 439 főt tett ki (0,30%). A Burgenlandban élő magyarság

¹ A számadatok pontosságához hozzá kell tennünk, hogy ezen adatok a történelmi Magyarország Horvátország nélküli területére vonatkoznak. Mivel a Szerémség területe egykoron – közigazgatásilag – Horvátországhoz tartozott, ezért az ottani magyarság száma nem került az összesítésben feltüntetésre. Továbbá hiányoznak a trianoni békeszerződés szerint Lengyelországhoz csatolt 589 km²-es terület nemzetiségi adatai, valamint a havasalföldi Mehedinți megyéhez és moldvai Bacău, Neamț, Suceava megyékhez csatolt, egykoron a történelmi Magyarországhoz tartozó, települések nemzetiségi adatai is. Az adatokban a viszont fel van tüntetve Fiume város magyarságszáma is.

lélekszáma 6 441 fő (0,3%) volt. A legkevesebb magyarsággal rendelkező, az egykor magyar területen, a Muravidéken, mindössze 5 430 fő vallotta magát magyarnak (0,2%).

„Az 1919-20-ban általános pesszimista prognózisokkal szemben, melyek az új Magyarország életképességéről szóltak, a magyar gazdaság viszonylag gyorsan és sikeresen alkalmazkodott az új feltételekhez. Az egy főre jutó nemzeti jövedelem nemcsak elérte, hanem jelentősen meg is haladta az 1913-ast. Az egyik legmegalapozottabb számítás szerint az 1913-as egy főre jutó GNP 1913-ban – trianoni magyar területre vetítve – az európai átlag 69%-ának, 1929-ben pedig 74%-ának felelt meg.”²

Ami a gazdaságot illeti, a korábbi Magyar Királyságból a termőföld 61,4%-a, a faállomány 88%-a, a vasúthálózat 62,2%-a, a kiépített utak 64,5%-a, a nyersvas 83,1%-a, az ipartelemek 55,7%-a, a hitel- és bankintézetek 67%-a került a szomszédos országok birtokába. Továbbá a középkorban jelentős arany- és ezüstbányák is határon túlra kerültek. Csehszlovákiának, Romániának és Jugoszláviának részt kellett vállalnia Magyarország anyagi tartozásainak rendezésében a fennhatóságuk alá került területek miatt.

Magyarország azokról az Európán kívüli területi előjogokról is lemondott, amelyek a korábbi Osztrák-Magyar Monarchiához tartoztak.

Bár a békeszerződés gazdasági következményei meglehetősen súlyosak voltak, mégis az igazi – máig ható – problémát az új államhatáron kívülre került magyarság jelentette. Ezért a határon túli magyarság népesedési-demográfiai helyzete a napjainkban fontos problémákat vet fel.

Amíg az 1910. évi magyar népszámlálás szerint a történelmi Magyarországon az összlakosság 45,6%-a tartozott valamelyik nemzetiségi csoporthoz, addig az 1920. évi népszámlálás – a trianoni Magyarországon – már csak 10,5%-ot regisztrált. A trianoni Magyarországon 1920-ban számottevő kisebbséget csak az 550 ezer fős németiség (7%) és a 140 ezer fős (2%) szlovákság alkotott. A trianoni békeszerződés amellett, hogy az ország területének 67%-át elcsatolta, közel 3,5 millió magyart a határon kívülre rekesztett, a történelmi Magyarország magyar lakosságának 30,2%-át.

² ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*, Osiris, Bp., 2001, 235. p.

1. A határon túli magyarság demográfiai sajátosságai és társadalomstatistikai sajátosságai

1.1. A romániai (erdélyi) magyarság

Románia az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződés alapján – Erdély, a Partium és a Bánság keleti részének hozzácsatolásával – nyerte el mai nyugati határait.

Erdély³ földrajzilag Kelet-Közép Európában fekszik, a mai Románia észak-nyugati részén. A mai Romániában Erdély néven ismert terület több, mint a történelmi Erdély, hiszen magába foglalja a Partiumot – vagyis az egykori Magyar Királyság „részeit” – és a Bánság keleti felét is. Ezek nélkül Erdély területe megközelítőleg 57 000 km². Erdély, a Partium és a Bánság keleti része összesen megközelítőleg 103 000 km².

Napjainkban, a Romániában élő magyarság szinte kizárólagosan az egykori Magyarországhoz tartozó – 103 093 km²-es – területen él – a románon kívül – 12 másik népcsoporttal együtt, ezek aránya azonban két kivétellel – cigányok és németek (szászok és svábok) – nem éri el az 1%-ot. A magyar népelem Erdélyben a lakosság mintegy 20%-át teszi ki. Elsősorban Székelyföldön, a történelmi Csík, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely vármegyék területén – a mai Hargita, Kovászna és Maros megyékben – alkot zárt tömböt, mely az erdélyi magyarság 35–37%-át tömöríti. Itt a román lakosság számaránya általában nem haladja meg a 12–15%-ot (Székelyudvarhelyen és környékén pl. alig 2%). Az erdélyi magyarság közel 28%-a él a magyar határ mentén a Partiumban, 16-18%-a Közép-Erdélyben, 18–20%-a pedig interetnikus diaszpórában. Erdélyen kívül csak Moldvában élnek magyarok, a moldvai csángók.

A román állam mintegy hét évtizedes betelepítési politikájának eredményeként – amely előbb Erdély középső részei, majd a magyar határ melletti területek etnikai összetételét változtatta meg – a magyarság számaránya csökkenőben van, bár a 1989-es romániai változásokat követően lelassult az iparosítással összefüggő, felülről irányított betelepítési folyamat. Ennek következményei elsősorban az erdélyi városokban szembetűnő: a magyarság

³ Az első dokumentum, amely Erdélyre hivatkozik 1075-ből származik, ami „*Ultra siluam*”-ként, vagyis „az erdőn túl” formában nevezi Erdélyt. Ugyanezen században kezdtek a területre „*Partes Transsylvanae*” módon hivatkozni (Legenda Sancti Gerhardi, XII. század első felében), ami „az erdőn túli részeket” jelenti, és ezt a kifejezést használták a Magyar Királyságon belül is. A latin helyett a köznyelvben az „*Erdőelve*” kifejezést is elterjedten használták. Ennek első dokumentálása Anonymus XII. századi krónikája (*Gesta Hungarorum*) mely „*Erdeuelu*”-t említi. A magyar elnevezést németre is lefordították: az „*Überwald*” (*über Walt*) kifejezés számos XIII. és XIV. századi dokumentumban olvasható. Később a németek saját elnevezéssel „*Siebenbürgen*nek” nevezték a területet. A román „*Ardeal*” név először egy 1432-ben keltezett dokumentumban olvasható „*Ardéliu*” néven, ami nyilvánvalóan a magyar „*Erdély*” szóból alakult ki, és nincs köze a román „*deal*” (domb) elnevezéshez.

egyes kulturális központjai (Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely stb.) mára többségében románok által lakott településekké váltak. 1992-ben összesen 175 olyan település volt Erdélyben, ahol a magyar etnikum aránya meghaladta az 50%-ot. 2002-re ez a részarány csökkent. A magyarok több mint fele – 758 208 fő – városokban lakik, községekben 676 169-en élnek.

2. táblázat: Erdély nemzetiségi összetétele (fő) (2001)

Megye	Összlakosság	Román	Magyar	Német	Roma	Egyéb
Alba	382 999	346 109	20 682	1 313	14 502	393
Arad	461 730	378 887	49 399	4 906	17 824	10 714
Bihar	600 223	404 537	155 554	1 137	30 273	8 722
Bistrița-Năsăud	312 325	281 773	18 394	658	11 280	220
Brașov	588 366	512 616	51 470	4 525	18 210	1 545
Caras-Severin	333 396	294 213	5 859	6 129	7 891	19 304
Cluj	703 269	558 332	122 131	879	20 052	1 875
Covasna	222 274	51 664	164 055	191	6 022	342
Harghita	326 020	45 850	275 841	139	3 840	350
Hunedoara	487 115	451 637	25 321	1 963	6 898	1 296
Maramureș	510 688	418 945	46 250	2 011	8 918	34 564
Mureș	579 862	308 628	227 673	2 002	40 834	725
Salaj	248 407	176 875	57 318	88	12 583	1 543
Satu Mare	388 993	217 100	129 998	6 380	13 517	21 998
Sibiu	422 224	381 784	15 478	6 608	17 658	696
Timiș	677 744	564 450	51 421	14 229	16 152	31 492
Összesen	7 245 635	5 393 400	1 416 844	53 158	246 454	153 779

Forrás: GYURGYIK László – SEBŐK László: Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, Teleki László Alapítvány, Bp., 2003., 203. p.

A XX. század második felében a romániai magyar lakosság számának növekedése lelassult. A Székelyföld kivételével – ahol a születések száma meghaladta a halálozásokét – a magas halandóság miatt a népesség fogyása jellemző. Az Erdélyen kívül élő magyarok körében szerényebb mértékű a csökkenés. Jelentősen hozzájárult a magyar ajkú lakosság csökkenéséhez az elvándorlási folyamat is: becslések szerint több mint 100 ezerre tehető azon magyarok száma, akik az 1970-es évektől napjainkig elhagyták Romániát.⁴

Az 1977-1992 közötti időszakban a romániai magyarság száma 1 712 000 főről 1 625 000 főre fogyott, miközben a természetes szaporulata pozitív – kb. 85 ezer fős – volt. Az „elveszett” 173 000 főből a külső migrációs veszteség (kivándorlás) Veres Valér szerint 112 000 fő volt, s mintegy 62 ezer fő volt az, akiknek nagyobb része asszimilálódott. (A többi nyugatra vándorolt, s regisztrálatlan maradt.)⁵

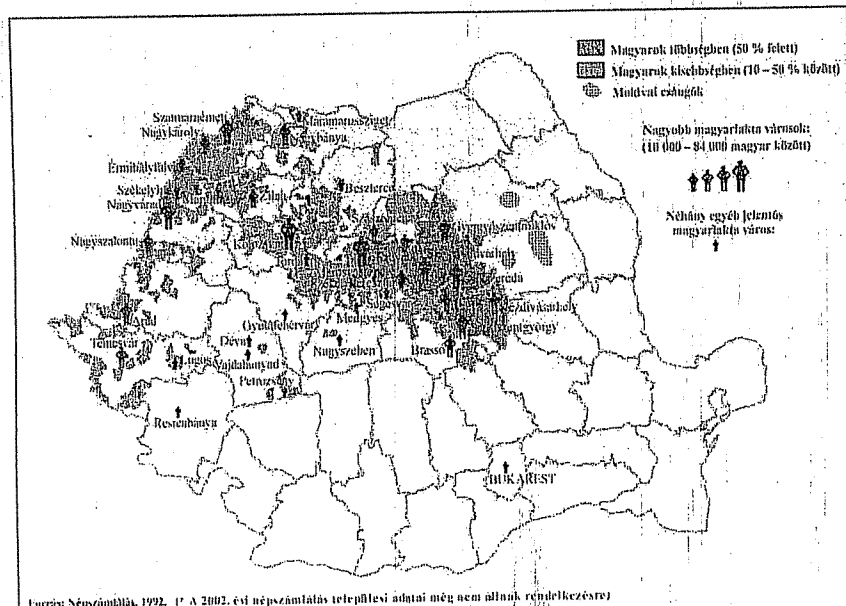
⁴ HORVÁTH István: A 2002-es romániai népszámlálás előzetes eredményeinek ismertetése és elemzése, 80. p., In.: GYURGYIK László – SEBŐK László (szerk.): Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, Teleki László Alapítvány, Bp., 2003.

⁵ VERES Valér: A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a XX. század utolsó negyedében, Korunk, 2002/2.

Míg az 1992. évi román népszámlálás hivatalos adatai szerint a Romániában magukat magyar nemzetiségűnek valló lakosok száma 1 624 959 fő volt, addig a becstült adatok szerint a magyar nemzetiségűek száma meghaladja az 1,8 millió főt. A 2002-es román népszámlálás adatai szerint a magyar nemzetiségűek lélekszáma 1 447 544-re csökkent, a becstült számuk pedig, 1,6 millió fő körül lehet. A részarányt tekintve a romániai magyar nemzetiségűek százalékos aránya az összlakosságon belül 7,12%-ról 6,61%-ra esett vissza. Más nemzetiségek aránya is csökkent; a román többségi lakossága pedig, 89,5%-ról 91%-ra növekedett.

A romániai magyarság közel 200 ezer fős fogyását a három fő tényező között hozzávetőlegesen 50-40-10% arányban osztja meg, számszerűsítve: migrációs veszteség kb. 90 ezer fő, természetes fogyás kb. 80 ezer fő, asszimiláció kb. 20 ezer fő, összesen kb. 190 ezer fő. Az 1992-ben 705 ezer fős falusi magyarság fogyása 34 ezer fő volt, a városiak 899 ezerről 153 ezer fővel fogytak meg 2002-re.

1. ábra: A magyarság elhelyezkedése Erdélyben (2002)

Forrás: Népszámlálás, 1992. (* A 2002. évi népszámlálás települési adatai még nem állnak rendelkezésre)
 Forrás: Az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja:
<http://www.htmh.hu/terkep2003/roman1.jpg> (Letöltés: 2007. november 15.)

1. 2. A szlovákiai (felföldi) magyarság

A Felföld és a Szlovákia fogalom napjainkban szinonim fogalmak, de ez a történelmi múltban nem volt mindig így. A mai Szlovák Köztársaság jelenlegi területe: 49 036 km².

A *felvidéki magyarság településterülete* a magyar-szlovák határ szlovák oldalán helyezkedik el. A magyarság nyelvterülete viszonylag egységes és folyamatos. A 2001. évi szlovák népszámlálás szerint a felvidéki magyarság legnagyobb tömbje Pozsonytól (Bratislava) Tótygarmatig (Slovenské Ľahoty) tart. Tótygarmatnál és a szomszédos Erdőszelestyennél (Selest'any) a nyelvi és az államhatár egybeesik. A második magyar tömb Erdőszelestyén után kezdődik. Kezdetben vékonyan, majd Gömörben (Gemer) némileg kiszélesülve öleli át a magyar határt. A második tömb Kassa városánál végződik. Kassa városától, pontosabban a Hernád folyótól egészen Tótújhelyig (Slovenské Nové Mesto), amely egykoron a zempléni vármegyeszékhely, Sátoraljaújhely része volt, a magyar-szlovák nyelvi és államhatár közel 50 km-en egybeesik. A harmadik magyar tömb Tótújhelytől az ukrán-szlovák határig terjed. Ehhez a tömbhöz tartozik a Bodrogköz, valamint az Ung-vidék magyarsága. A felvidéki magyarság továbbá jelen van a Nyitra (Nitra) városa körüli kisebb-nagyobb falvakban. Az ezeken a településeken élő magyarok szóróványt képeznek. A felvidéki magyarság – mint látható – három tömbben és egy szóróványterületen él.⁶

A *szlovákiai magyarság többsége* (92,2%) Dél-Szlovákiában él, a mintegy 550 kilométer hosszúságú szlovák-magyar államhatár mentén, közel 9 000 négyzetkilométernyi viszonylag összefüggő nyelvterületen. A magyar nyelvterületen 523 olyan település van, ahol a magyar lakosság aránya meghaladja a 10%-ot, ezen belül azonban 435 községben ez a részarány több mint 50%. E mutató tekintetében is csökkenő tendencia érvényesül. Ezen kívül még 87 településen élnek jelentős számban magyarok, de arányuk nem éri el a 10%-ot (így például Pozsonyban több mint tízezer élnek, a lakosság mintegy 4%-át alkotva.)

A 2001. évi népszámlálási adatok a szlovákiai magyarok drámai fogyásáról tanúskodnak. Míg 1991-ben még 567 296-an vallották magukat magyar nemzetiségűnek, ami Szlovákia lakosságának 10,7%-át tette ki, tíz évvel később ez a szám már csak 520 528 fő volt, ami 9,7%-os részaránynak felel meg.

A *drámai fogyást* nem a természetes népszaporulat csökkenése okozta. Nem jellemző a külföldre távozás sem, ezért a fogyás fő okaként a demográfusok *két jelenséget* jelöltek meg.

⁶ GYÉMÁNT Richárd – SZONDI Ildikó: *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005, 73-74. p.

Egyrészt azok a szlovákiai magyar fiatalok, akik a hetvenes–nyolcvanas években szlovák tanítási nyelvű iskolákba jártak, ennél fogva elvesztették kulturális kötődésüket, majd a magas fokú urbanizáció miatt szülőfalujukból, elköltözve gyökereiket is, s az új közegben szlováknak vallották magukat és gyermekeiket, azaz asszimilálódtak. (Ez elsősorban a Csallóközből és a Mátyusföldről elszármazottakra vonatkozik.) Az előbbieken említett jelenséget *magyar–szlovák relációnak* nevezzük.

Másrészt, a másik csoportot azok az identitászavarral küzdők alkotják, akik az 1989-es rendszerváltás után a felfokozott hangulatban magyar múltjukra hivatkozva magyarosították magukat, a kilencvenes évek nemzetiellenes ellentétét, a magyarság ellen folytatott kormánypropaganda miatt viszont 2001-ben újra szlováknak vallották magukat. (Ez elsősorban a Bodroghöz és az Ung-vidéken figyelhető meg.) A szakirodalomban az említett jelenséget a *többségi társadalom kisebbségpolitikájának változásaként* szokták megjelölni.

A fent említett két jelenségen kívül a magyarság számát az alábbi tényezők is csökkentették: viszonylag jelentős a magyarság aránya az „ismeretlen” népszámlálási kategóriában, továbbá a magyar–roma reláció, kisebb jelentőségű az ún. „rejtett migráció”, valamint a természetes fogyás.

A magyar népesség aránya 1961 és 2001 között 12,4%-ról 9,7%-ra csökkent az összlakosságon belül. 1994-től kezdve a természetes népszaporulat csökkenő tendenciát mutat. Az asszimilációs veszélyek⁷ az ezredfordulóra bizonyos szempontból mérséklődtek, ami részben azzal magyarázható, hogy a magyar gyermekek szüleinek egyre nagyobb hányada ismeri fel az anyanyelvi oktatás fontosságát (míg a kilencvenes évek elején a magyar alapiskolások 27%-a látogatott szlovák iskolákat, a 2001/2002-es tanévben ez az arány 19,7%-ra csökkent), továbbá az 1990-es években a vegyes házasságok száma is stagnált. Emellett Szlovákiában gyakorlatilag megszűnt a belső migráció, a városok lakossága nem gyarapszik, minthogy nem épülnek nagyszámú bérházak, azaz a fiatalok is megmaradnak saját közösségeikben, ahol nem érvényesül asszimilációs hatás, ellenkezőleg, a magyar közösség megtartó erőként hat a bizonytalankodó egyénekre is.

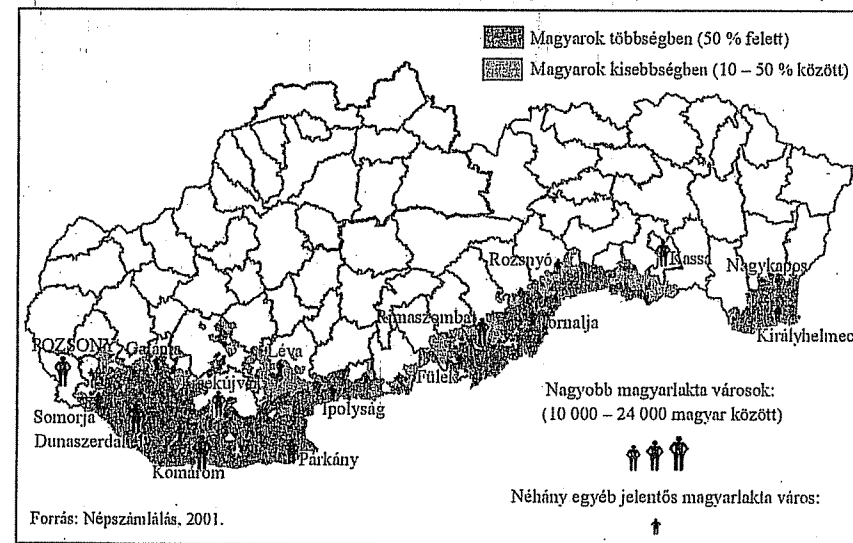
⁷ Jelentős eltérés van a homogén, illetve a heterogén családi háttér között. Ebből kifolyólag jelentős az a kérdés is, hogy a – vegyes – családban milyen nyelvet használnak, a szlovákot vagy a magyart. Jelentős továbbá az iskoláztatási nyelv kérdése is. Nem utolsósorban, pedig a házastárs nemzetiisége is meghatározó. Az asszimilációs folyamatok jelentős része a vegyes házasságok számlájára írható, amelyek száma az 1990-es évekre stagnált, de így is jelentősen csökkentette a felvidéki magyarság lélekszámát. A felmérések szerint a homogén családi háttér esetén a gyermekek több mint 90%-a később is magyar nemzetiségűnek vallja magát, amíg a heterogén családból származó gyermekek esetén ez a szám alig 20%!

A felvidéki magyar nemzetiségűek száma 1991 és 2001 között 46 768 fővel csökkent. A csökkenés 47,4%-át a magyar–szlovák reláció, a nemzetiségváltás okozta. A csökkenés 24,5%-át a *többségi társadalom kisebbségpolitikájának változása* okozta. Ebben nem elhanyagolható szerepe volt a Vladimir Mečiar vezette szlovák kormány belpolitikájának.

A magyar–roma reláció és az ismeretlen népszámlálási kategória 9,6–9,6%-kal csökkentette a felvidéki magyar nemzetiségűek számát. Ennek oka, hogy a roma nemzetiségűek közül sokan 1991-ben még magyar nemzetiségűeknek jelölték meg magukat, félve a megbélyegzéstől. 2001-ben viszont már fel merték vállalni nemzeti hovatartozásukat. Az ismeretlen kategóriáról pedig, elmondható, hogy számos magyar a megkülönböztetéstől félve, oda „sorolta be” magát.

A rejtett migráció és a természetes fogyás számlájára mindössze 4,6 illetve 4,3% írható.⁸

2. ábra: A magyarság területi elhelyezkedése a Felvidéken (2001)

Forrás: Az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/terkep2003/szlov1.jpg> (Letöltés: 2007. november 15.)

⁸ GYURGYÍK László: *A szlovákiai magyarság lélekszámcsökkenésének okai*, Teleki László Alapítvány, Bp., 2003, 60. p.

1. 3. A szerbiai (délvidéki) magyarság

A Délvidék (a szerb elnevezéssel élve: Vajdaság) végleges földrajzi határait Trianonban nyerte el.

A szűkebb értelemben vett Délvidék alatt értjük a Bácskát (a történelmi Bács-Bodrog és Csongrád vármegyék a délszláv államhoz csatolt részei) és a magyar nyelvben használt Bánátot⁹ (a történelmi Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyéknek a délszláv államalakulathoz csatolt részei). A Délvidék (Vajdaság) jelenlegi területe 21 506 km² (Bácska: 8 904 km², Bánát: 8 886 km², Szerémség: 3 716 km²), ugyanis a történelmi horvát Szerém vármegye négyötödét a II. világháború után közigazgatásilag beolvasztották az újonnan létrejövő Vajdaságba, vagyis a Délvidékbe. A Délvidék (Vajdaság) autonóm tartomány volt, majd az autonómia megszüntetése után – a hasonló sorsra jutott Koszovóval együtt – Szerbia része lett. A három tájegység összevonásával – a Bácska, a Bánát és a Szerémség – jött létre a ma ismert Délvidék (Vajdaság).¹⁰

A Vajdaság 21 205 km²-es területén – 2002-ben – összesen 2 031 992 fő élt. A Délvidék etnikailag Európa egyik legkevertebb területe. A szerbek és magyarok mellett számos más népcsoport (szlovákok, románok, cigányok, macedónok, horvátok, montenegróiak, bunyevácok, ruszinok stb.) is él itt.

Országos viszonylatban (Közép-Szerbia és a Vajdaság), 2002-ben a magyarság lélekszáma 293 299 fő volt, 11 évvel korábban (1991-ben) még 343 800 főt tett ki a számuk. A magyarság összesen 50 501 főt veszített a Vajdaság és Közép-Szerbia területén.

A három tájegységet illetően a legtöbb magyar a Bácskában él, a délvidéki magyarság 76,69 százaléka. A délvidéki magyarság 21,67 százaléka a Bánátban és a maradék 1,64 százalék pedig a Szerémségben lakik.

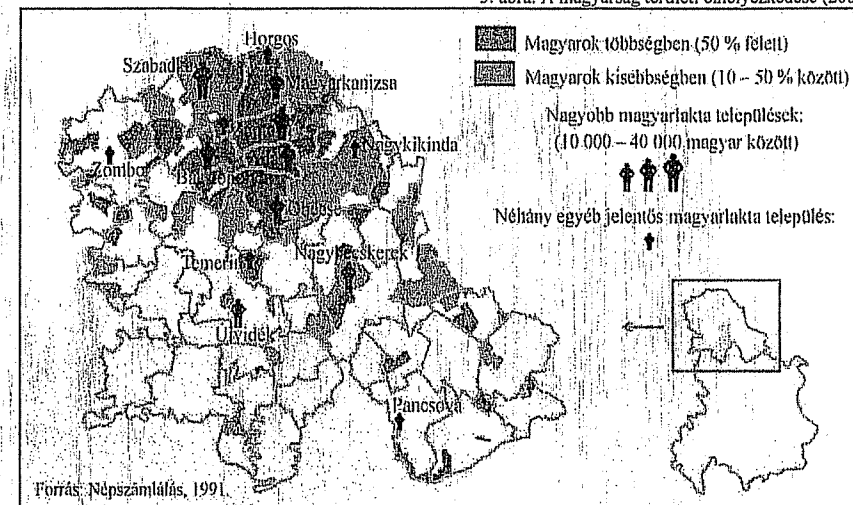
A Délvidék a szerb közigazgatás szerint 45 községre – a történelmi magyar közigazgatásban a járásnak megfelelő területre – osztható, ebből 20 található a Bácskában, 16 a Bánátban és kilenc a Szerémségben. A magyarság nyolc községben alkot többséget, ebből hatban (Ada, Bácsstopolya, Csóka, Kishegyes, Magyarkanizsa és Zenta) abszolút és kettőben relatív (Óbecse és Szabadka) többséget. Ez a nyolc község alkotja a magyar tömböt, az ezen

⁹ Kevésbé ismert tény, hogy a német, a román és a szerb nyelvben is ismert a „Bánát” megjelölés, de az említett nyelveken jórészt az egész „Bánságot” értik alatta, vagyis a ma Romániához tartozó Temesvár és környéke területét is.

¹⁰ Egy kisebb – közel 500 km² nagyságú – terület, az egykori Torontál vármegyei részből (Bánát) közigazgatásilag Szerbia (Srbja) része lett, ezt a lépést a főváros, Belgrád földrajzi közelsége indokolta. Ez a kis terület az egykori Borcsa (Borca) és Báranyos (Ovca) környéke volt, innen a magyarság már „felzárkózott”. (A Szerémségből egy kisebb rész, Zimony (Zemun) és környéke szintén Belgrád része lett.)

kívül található magyar többségű, illetve kisebbségű települések magyar szórványnak számítanak.

3. ábra: A magyarság területi elhelyezkedése (2002)

Forrás: Az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/terkep2003/vajd1.jpg>. (Letöltés: 2007. november 15.).

A magyarság népességszökkenésének okai:¹¹

1. a rendkívül alacsony születésszám,
2. a folyamatos és erőszakos asszimiláció,
3. a tömeges kivándorlás,
4. a katasztrofális előregedés,
5. a példátlan öngyilkossági hajlandóság,
6. az alkoholizmus,
7. a válások magas száma,
8. az abortuszok magas száma,
9. a vegyes házasságok emelkedő száma
10. az asszimilációs hajlandóság
11. az ún. „jugoszláv” népszámlálási kategória.

¹¹ GYÉMÁNT Richárd: *A vajdasági magyarság és népesedési viszonyai*, In.: Tudományos Diákköri Szemle, 2003., Nyitott Könyv Kiadó, Szeged, 2003, 333-334. p.

A Trianon óta szakadatlan betelepítések, a népszámlálási manipulációk, s velük párhuzamosan a mesterségesen elszorvasztott magyar intézményrendszer következtében a magyarság részaránya jelentősen visszaesett a szerb népességhez viszonyítva.

A szerbség aránya a Délvidék (Vajdaság) magyarok által lakott részeiben olyan mértékben megnövekedett, hogy a közeljövőben az asszimilációs folyamatok további gyorsulása várható. A magyarság csak a három Tisza-menti községben (Magyarkanizsa, Zenta, Ada) tudja a „pozíciót” megtartani. Itt a magyarság létszámcsökkenése és szerbség növekedése nem éri el azt a szintet, amely a többi járásnál tapasztalható. A magyar tömbhöz tartozó óbecsei község magyarsága elvesztette abszolút többségét és a 48,84 százalékos részarányával már csak relatív többségben van. A következő népszámlálás alkalmával feltehetően ezt a többségét is elveszti a község. Egyes területek – főként a bánáti – szlovénmagyarság demográfiai helyzete stabilizálódott, habár a *délszláv háború*, a szerb menekültek bevándorlása (kb. 550-600 ezer fő) és a *gazdasági hanyatlás* hatott rá. A szerb bevándorlókat illetően, a többség a Délvidéket (Vajdaság) tekinti új otthonának. Ezt a folyamatot látszik erősíteni a 2001 februárjában életbe lépett módosított jugoszláv állampolgársági törvény is, amelynek alapján szokatlanul rövid idő alatt megszerezhetővé vált a jugoszláv állampolgárság: összesen 125 000-en kapták meg az állampolgárságot, ebből 80 000 személy lett kettős állampolgár. A menekült szerbek száma – becslések alapján – 5-600 ezer főre tehető.

1. 4. Az ukrainai (kárpátaljai) magyarság

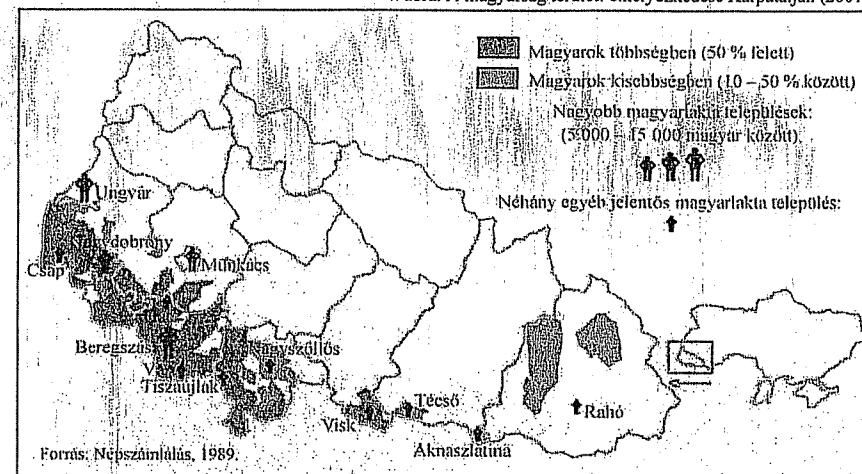
Kárpátalja a magyar állam részét képezte a 10. század óta, azonban egységes történelmi régiót az I. világháborúig nem alkotott.

Kárpátalja területe 1920 és 1945 között Csehszlovákiához tartozott, ezt követően a Szovjetunió része lett, egészen 1991-ig, amikor is a független Ukrán Köztársaság egyik megyéjévé vált.

Kárpátalja a történelem folyamán mindig vegyes lakosságú területnek számított. A német – városi – népesség a 13. században vándorolt be. A németekkel egy időben kezdett bevándorolni a román lakosság is, akik állattartó életmódot folytattak. A térség etnikai arculata a 18. században változott meg, ekkor került túlsúlyba a 13. századtól folyamatosan – Galícia felől – bevándorló ruszin népcsoport. A 18. században kezdett nagyobb számban bevándorolni a szlovák és a zsidó lakosság is. Kárpátalja, a mezőgazdasági termelés

kedvezőtlen adottságai és a kereskedelmi kapcsolatok hiánya miatt, a történelmi Magyarország legelmaradottabb régiójának számított.

4. ábra: A magyarság területi elhelyezkedése Kárpátalján (2001)

Forrás: Az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/terkep2003/karp1.jpg> (Letöltés: 2007. november 15.)

Kárpátalja területe: 12 800 km², mely Ukrajna területének 2,12%-át alkotja. A 2001. évi ukrán népszámlálás szerint Kárpátalja lakossága 1 254 614 fő (100%) volt. Az ukrán után a második legjelentősebb népcsoport a magyar volt, 151 516 fővel (12,07%). Ukrajnában összesen 156 600 magyar élt, ebből a többség (96,75%) Kárpátalján élt.¹² Kárpátalján kívül az alábbi településeken élnek jelentősebb magyar csoportok: Kijev, Lvov és Harkov.

A magyarság területi elhelyezkedését tekintve, a magyar kisebbség Kárpátalján elsősorban a magyar-ukrán határ mentén, a határtól számított 20 kilométeres sávban él. A magyarság többsége itt él, jelentős terület még, de már csak *szlovénnek tekinthető a Tisza folyó völgyében élő magyarság*. Ez a terület Husztól egészen a Tisza forrásvidékéig terjed, jelentős számú magyarság már csak – az egykori máramarosi királyi városokban – Huszton, Técsőn, Viskén, Aknaszlátinán és Rahón él. Szintén jelentős számú magyar él a két nagyváros, Ungvár és Munkács területén is. A nagyvárosok közül egyedül a magyarság központja, Beregszász tartotta meg magyar – igaz, csak relatív – többségét (48%).

¹² MOLNÁR József – MOLNÁR D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrán népszámlálás hozzáférhető eredményeinek tükrében*, In.: GYURGYIK László – SEBŐK László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002*, Teleki László Alapítvány, Bp., 2003, 64. p.

A kárpátaljai magyarság az 1989. évi – még szovjet – népszámláláshoz képest 2001-re 4 195 fővel fogyott (–2,69%). Ukrajnában 1989-ben 163 111 magyar élt, 2001-ben már csak 156.600 fő. A csökkenés 6 511 fő (–3,99%).

A magyarság száma – 1920 óta – folyamatosan csökken, igaz nem olyan drasztikusan, mint a délvidéki magyaroké. A kárpátaljai magyarság a lélekszámából 12 év alatt 4 195 főt veszített. *Demográfiai*lag a magyarság asszimilációja nem gyors. A *vegyes házasságok* – az *asszimiláció „melegágya”* – itt is jelen van, de hatása nem érvényesül olyan mértékben, mint akár a szlovéniai – muravidéki – magyarok esetében. A kárpátaljai magyarság körében a főbb problémát a *születésszám erőteljes visszaesése és a hálózások számának növekedése* okozza. Jelentős probléma a *népesség elöregedése* is.

A kedvezőtlen gazdasági helyzet is meghatározza – közvetett módon – a kárpátaljai magyarság demográfiai sajátosságait. Kárpátalja még a történelmi Magyarország részeként is fejletlen területnek számított, ez a helyzet a Szovjetunió, majd Ukrajna részeként még fokozódott is. Kárpátalja Ukrajna 24 megyéje közül a munkanélküliség nagyságát tekintve az első helyek egyikét foglalja el. A 2002-es adatok szerint Kárpátalján a *gazdaságilag aktív korú* népesség 6,5%-a volt munkanélküli. Ez a szám nem látszik magasnak, de fontos tudni, hogy csak minden tizedik ember fordul a foglalkoztatási központokhoz és regisztrálja magát. A munkanélküliek arányát minimálisan a hivatalos érték tízszeresének becsülhetjük. A magyar lakta területeken, egyes településeken a munkanélküliség szinte 100%-os, a lakosság különféle „feketé” munkából próbálja magát és családját eltartani. Sokaknak biztos megélhetést csak a magyar határ közelsége okoz. Az utóbbi években Kárpátalján *föllandult az idegenforgalom*, bár ez nem oldja meg a súlyos gazdasági helyzetet, de legalább valamelyest enyhíti azt. Súlyos problémát okoz – a magyarság körében – a Magyarországra való *kivándorlás* is. Jelentős az *ideiglenes vándorlások* száma is. A kárpátaljai magyarság jelentős része jár át Magyarországra tanulni, illetve dolgozni. Az előbbi kategória a főként a fiatalokat jelöli, az utóbbi inkább az idősebbeket.

Vélelmezhetően a magyarság száma azért sem csökkent drasztikusan, mert a *cigány lakosság* egy része magát – 1989-hez képest – magyar nemzetiségűnek vallotta. Ez főként a nagyvárosok – Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőlös és Huszt – esetében figyelhető meg. A „*kedvezménytörvény*” pozitív előnyei miatt a nemzetiség tekintetében bizonytalanokdók egy része is inkább magyarnak vallotta magát.

1. 5. A horvátországi magyarság

Az 1991. június 25 óta független Horvát Köztársaság területe 56 538 km². A történelmi Magyarországtól a Muraköz (740 km²), a Baranya-háromszög (1 016 km²), illetve Fiume városa (21 km²) tartozik ma Horvátországhoz.

A 2001. évi horvát népszámlálás szerint a magyarság jelentősen megfogyott, mindössze 16 595 főt (1991-ben 22 355 fő volt) regisztráltak. A horvátországi magyarság 1991 és 2001 között 5 760 fővel csökkent, azaz a horvátországi magyarság lélekszámának 25,76 százalékát veszítette el.¹³

A Muraköz a történelmi Zala vármegye része volt, két járás, a csáktornyai és a perlaki alkotta, valamint a nagykanizsai járás Légrád települése is ide került.

A 2001-es horvát népszámlálás adatai szerint 118 426 fő élt a Muraközben, ebből 112 746 fő volt horvát. A magyarok mindössze 73 főt tettek ki (0,06%). A Muraköz központja, Csáktornya összlakossága 30 455 fő volt, ebből 27 fő volt magyar (0,08%). A magyarság az asszimiláció következtében teljesen felszívódott a Muraközből.

A Baranya-háromszög (más néven: Drávaszög) a trianoni békeszerződés aláírásáig Baranya vármegyéhez tartozott. A trianoni békeszerződés idejében a terület 34 településnek adott otthont, napjainkban a települések száma 51-re duzzadt, ebből kilenc kolonista település, amely 1920 után jött létre.

3. táblázat

A Drávaszög nemzetiségi összetétele (fő) (1880–1941)					
	1880	1910	1921	1931	1941
Magyar	14 230	20 134	16 638	13 138	18 648
Délszláv	15 999	7 953	15 747	20 114	17 197
Német	13 156	13 944	16 253	15 548	14 238
Egyéb	1 944	8 766	814	725	1 698
Összesen	45 329	50 797	49 452	52 846	51 781

Forrás: A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai (1880–1941), KSH kiadvány, Bp., 1999, 26 p.

A 2001. évi népszámlálási adatok szerint a Horvát Köztársaság területén 16.595 magyar nemzetiségű állampolgár élt, több mint 25%-kal kevesebb, mint 1991-ben. Ennek a népességnek 42,86 százaléka (7.114 fő) a Baranya-háromszögben élt abszolút vagy relatív többségben. A Baranya-háromszög jellegzetesen mezőgazdaságból, szőlészetből,

¹³ GYÉMÁNT Richárd – DROZDIK Zsuzsa: A horvátországi magyarság területi és társadalomstatistikai sajátosságai, KSH, Területi Statisztika, 7. (44.) évfolyam 4. szám, 2004. július.

kertészetből, halászatból, erdészetből élő aprófalvas vidék. Csak kevés településének lélekszáma haladja meg az ezret.¹⁴

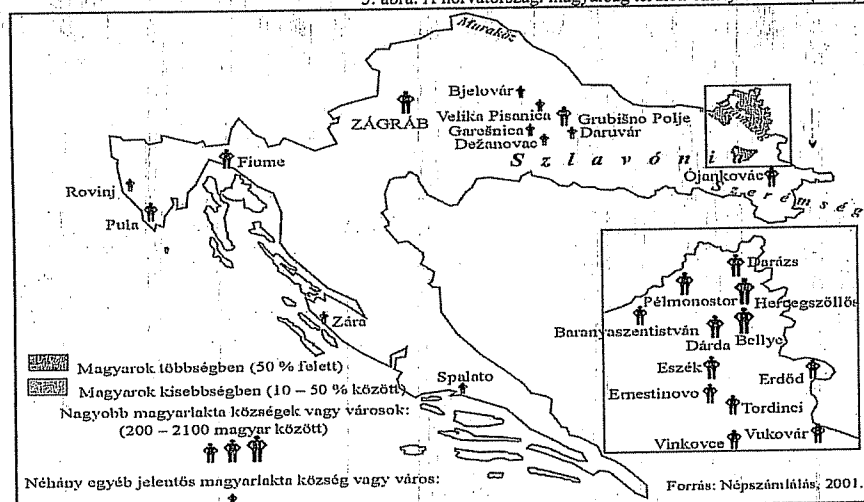
4. táblázat

A Drávásög nemzetiösszetétele (fő) (1948–2001)							
	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2001
Magyar	16 945	16 012	15 303	13 473	9 920	8 956	7 114
Horvát	18 792	17 984	23 514	23 283	19 136	22 740	23 693
Szerb	11 442	11 607	13 698	15 614	12 857	13 851	8 592
Német	4 494	3 228	1 392	773	410	449
Jugoszláv	115	1 355	8 850
Egyéb	1 829	2 035	2 066	1 824	2 236	8 718	2 785
Összesen	53 502	50 866	56 088	56 322	53 409	54 265	42 633

Forrás: SEBŐK László: *A horvátországi magyarok a statisztikák tükrében*, In.: ARDAY Lajos: *Fejezetek a horvátországi magyarok történeléből*, Teleki László Alapítvány, Budapest, 1994. 130. p.

A 2001. évi horvát népszámlálás szerint a Baranya-háromszögben kilenc településen van magyar többség, továbbá hat településen alkotott a magyarság erős kisebbséget.

5. ábra: A horvátországi magyarság területi elhelyezkedése (2001)

Forrás: Az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/terkep2003/horvato.jpg> (Letöltés: 2007. november 15.)

Magyar szempontból érdekes Fiume (ma Rijeka) városa. A település a történelmi múltban a Magyar Királyság egyetlen kikötővárosa volt. A 2001-es horvát népszámlálás 252 fő (0,17%) magyart írt össze a 148 235 fős városban. Tíz évvel korábban, 1991-ben még 331 fő vallotta magát magyarnak Fiume városában.

¹⁴ ARDAY Lajos: *Magyarok a délvídeken, Jugoszláviában*, BIP, Bp., 2002, 301. p.

A 2001. évi horvát népszámlálás szerint 9 481 fő élt a történelmi horvát területeken, valamint *Dalmáciában és az Isztrián*. A történelmi horvát területek közül *Kelet-Szlavónia és a Nyugat-Szerémség* a legjelentősebb magyar szempontból. A magyarság közel 20 településen élt, ebből csak három – Haraszti, Kórógy és Szentlászló – volt többségében magyar. A többi településen a magyarok helyi kisebbséget képeztek. Ezen településeken élő magyarok több mint fele földönfutó lett a délszláv háború alatt. Kelet-Szlavóniából az egész magyarság elmenekült, még a településeiket – Kórógy, Haraszti, Szentlászló – is megrongálta, vagy lerombolta a délszláv háború. Napjainkban is szokás ezen a vidéken az egykezés, ennek következtében Haraszti magyarsága jelentősen előregedett.

A horvátországi magyarság központja: *Eszék* (Osijek). A 2001. évi horvát népszámlálás alkalmával Eszék városának összlakossága 114 616 fő volt, ebből 99 234 fő volt horvát (86,57%), 15 382 fő pedig (13,43%) egyéb nemzetiségű. A magyarság mindössze 1 154 főt tett ki. A várostól nyugatra már kevés magyar szórványt találunk.

Közép-Horvátországban – a történelmi Belovár-Kőrös és Pozsega vármegyék területén – az 1990-es évek elejére csak közel 3 000 magyar maradt. A térségben (kb. 16 település) egy településen sincs magyar többség. A magyarság lélekszáma az összlakosságon belül elenyésző. Szinte bizonyos, hogy ezeknek a magyar szórványoknak a sorsa megmászthatatlan. Teljes asszimilációjuk, beolvadásuk elkerülhetetlen.

A horvátországi magyarság az egyik legkedvezőtlenebb helyzetben lévő határon túli magyar közösség. Az 1991-ben kirobbant délszláv háborúban – a horvát hatóságok adatai szerint – közel 1 000–1 500 magyar nemzetiségű személy halálozott el. A délszláv háború összesen 27 milliárd kuna közvetlen kárt okozott Horvátországnak; a Baranya-háromszögben és Kelet-Szlavóniában 13 milliárd kuna összegű kár keletkezett. A Baranya-háromszögben, de főként Kelet-Szlavóniában jelentős pusztítást végzett a háború. Mindkét területen potenciális veszélyforrást jelentenek a felszedetlen aknák. A háború (és a szerb megszállás) miatt a Baranya-háromszögi és a Kelet-szlavóniai magyarság jelentős része *elmenekült*, vagy külföldre – főként Magyarországra – vagy az ország biztonságosabb nyugati vidékeire. Az 1995. novemberében létrejött *erdődi megállapodás* megadta a lehetőséget az említett két terület magyarjainak a visszatérésre, de a visszavándorlás csak 1997-ben kezdődött, és akkor is csak az elmenekült magyarok közel 75%-a tért vissza. A délszláv háború következtében a Baranya-háromszögben és Kelet-Szlavóniában a nemzetiségi összetétel teljesen megváltozott. A horvátországi magyarság kvázi szóránymagyarsággá vált. Csak egyes települések őrizték meg magyar többségüket.

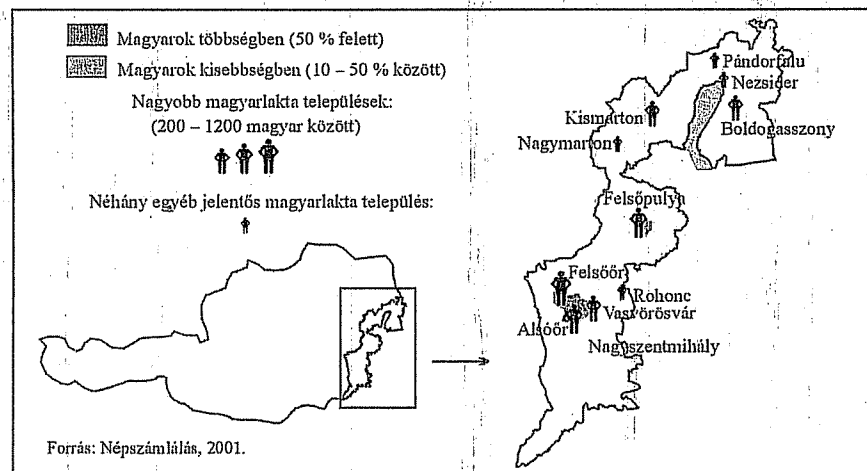
A magyarság számának csökkenése egyre gyorsuló ütemet vett fel, ezt az *asszimiláció* és annak egyik „bedolgozója” a vegyes házasságok csak gyorsítják. Az asszimilációt segíti, hogy a magyar nyelvű oktatás is csak árnyéka 1991 előtti önmagának. Biztosra vehető, hogy az asszimiláció 10 000 fő alá csökkenti a lélekszámukat a legközelebbi népszámlálás alkalmával.

1.6. Az ausztriai (burgenlandi) magyarság

Burgenland (magyarul: Várvidék) Ausztria legfiatalabb tartománya. Területe: 3 965 km². A tartomány központja: Kismarton (németül: Eisenstadt), a magyarságé pedig Felsőőr (Oberwart).

A Várvidék 1920 előtt a történelmi Magyarország része volt, három Nyugat-magyarországi vármegye, Moson, Sopron és Vas vármegyéek, nyugati, többnyire németek lakta területeiből hozták létre.

6. ábra: A burgenlandi magyarság területi elhelyezkedése (2001)

Forrás: Népszámlálás, 2001.
Forrás: Az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.hlmh.hu/terkep2003/burgen.jpg>.
(Letöltés: 2007. november 15.)

A Burgenlandban élő magyarságot származás szerint alapvetően *három csoportra* oszthatjuk. Az *északi*, jobbra a történelmi Moson vármegye Ausztriához csatolt részében élő magyarok, az egykori majorsági bérmunkások, illetőleg cselédek leszármazottai. A *második* csoportot az egykori közalkalmazottak leszármazottainak csoportja teszi ki. (Az említett két

csoport leszármazottaival – a demográfiai sajátosságok miatt – már nemigen találkozhatunk.).¹⁵

A *harmadik csoportot* az őrségi határőrök leszármazottai képezik. A Lech-mezei események (Kr.u. 955) után, a magyar államrend védelmére a nyitott nyugati területeken *ún. határőr-településeket* létesítettek. A (török) háborúk, a németek, illetve a horvátok betelepítésével a magyar települések elvesztették a közvetlen területi összeköttetést a többségi magyar területekkel, és immár négyszázötven éve nyelvszigetszerűen élnek.

A magyar népcsoportra erősen jellemzőek az *asszimilációs jegyek*. A folyamat nem spontán jellegű, viszont üteme gyorsul. A burgenlandi magyarság asszimilációjában fontos szerepet kapott a Magyarországgal való érintkezés hosszú időn tartó nehézsége, a magyar nyelv oktatásának elégtelensége, de mindenek előtt a vegyes házasságok gyakoribbá válása.

Az asszimilációval, illetve a vegyes házasságokkal kapcsolatban kell megemlítenünk az *ún. „őrségi családmódel”* három szakaszát:

1. A kezdetektől egészen az 1950-es évekig ritka volt, ha valaki „vidékit” vett el. Ez nem tipikus őrségi sajátosság, találkozhatunk vele másutt is, de (a nyelvsziget adta sajátosság miatt) nálunk ennek konkrét kultúra és nyelvformáló, -konzerváló kihatásai voltak.

2. Az 1950-es évektől az 1970-es évekig figyelhető meg egy átmeneti szakasz: az ekkor kötött vegyes házasságok esetében még a „vidéki” fél tanult meg magyarul.

3. Az 1980-as évektől kezdve ez már nem fordult elő: vegyes házasságok esetében németül beszélnek a családban. Ha az egyik fél azonban magyarországi származású, akkor magyar a használatos nyelv éppúgy, mint a hagyományos egymás-közi házasságok esetében is (Az utóbbiakról érdekes módon azonban megjegyzendő, hogy még mindig a legtartósabb kapcsolatoknak bizonyulnak).

A burgenlandi magyarság asszimilációját elősegíti a hagyományos, mezőgazdaságból élő családi struktúrák felbomlása és ezzel párhuzamosan a nyelvterületen kívüli városi központokban (Bécs, Bécsújhegy, Graz stb.) való munkavállalás elterjedése is.

A 2001. évi osztrák népszámlálás szerint a bécsi és a burgenlandi magyarság lett a legnagyobb hivatalosan elismert népcsoport Ausztriában. Ennek magyarázata az osztrák kisebbségvédelem jogi szabályozásának sajátosságaiban rejlik.

¹⁵ GYÉMÁNT Richárd: *A burgenlandi magyarok demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*, KSH, Területi Statisztika, 8. (45.) évfolyam 1. szám, 2005. január.

5. táblázat: Burgenland nemzetiségi összetétele (fő) (2001)

Járás (Bezirk)	Összlakosság	Német	Magyar	Burgenlandi horvát	Horvát	Egyéb
Gyanafalva	17 933	17 492	132	15	46	248
Felsőőr	53 365	47 277	2 551	1 526	583	1 428
Felsőpulya	38 096	31 531	1 039	4 165	509	852
Kismarton (környék)	38 752	30 218	531	5 732	833	1 438
Kismarton (város)	11 334	9 960	373	317	216	468
Nagymarton	37 446	33 245	530	1 122	638	1 911
Nezsidó	51 730	47 291	1 150	1 250	310	1 729
Németújvár	27 199	23 821	302	2 144	345	587
Ruszt (város)	1 714	1 623	33	12	15	31
Összesen	277 569	242 458	6 641	16 283	3 495	8 692

Forrás: BAUMGARTNER, Gerhard: *Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében*, 168. p., In: GYURGYIK László – SEBŐK László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002*, Teleki László Alapítvány, Bp., 2003.

A 2001. évi osztrák népszámlálás szerint a magyarság lélekszáma Ausztriában 40 583 főt tett ki. Tíz évvel korábban még csak 33 459 fő volt magyar, vagyis az ország akkori lakosságának 0,42 százaléka. A magyarság túlnyomó többsége (38,03%) Bécsben él (15 435 fő). A bécsi magyarság származása szerint alapvetően három csoportra osztható. A Bécsben élő magyarok egy része azoknak a magyar ajkú cselédeknek és szolgáltnak a leszármazottja, akik a magyar főnemeseikkel érkeztek Bécsbe az elmúlt évszázadok folyamán. A másik részük az 1956-os emigránsok, illetve azok leszármazottai, a harmadik rész pedig az 1980-as években Magyarországról Bécsbe kivándorlók csoportja.

A 2001. évi osztrák népszámlálás lényeges magyar vonatkozása, hogy az 1991. évi osztrák népszámlálás szerint 6 763 magyar élt Burgenlandban, 2001-ben a burgenlandi magyarság már csak 6 641 főt tett ki. A csökkenés 10 év alatt mindössze 122 fő (1,8%) volt.

A Kárpát-medence magyarsága körében a burgenlandi magyarok a *legelőregedettebbek*. Sem a német, sem a horvát ajkú lakosságnál nem tapasztalhatunk olyan nagy 60 év feletti részesedést, mint a magyar kisebbségnél. A korfa alapján azonban ennek kihatásai csak a következő (2011-es) népszámlálásnál fognak mutatkozni.

A burgenlandi magyar nyelvű lakosság kétharmada az ún. Felső-Örségben (Alsóőr (Unterwart), Felsőőr (Oberwart), Örisziget (Siget i.d. Wart) és Felsőpulyán (Oberpullendorf)) él, a fennmaradó egyharmad az összesen 153 településre oszlik szét egész Burgenland területén. Csak az említett négy település rendelkezik 10%-nál több magyarsággal (Alsóőr 74,4%, Felsőőr 17,5%, Felsőpulya 21,5%, Örisziget 70,4%).

Burgenland 153 települése közül csak egyben, Alsóőrön van magyar többség, továbbá a Vasvörösvár településhez csatolt Öriszigeten is. Felsőőrön és Felsőpulyán a magyarság már csak erős kisebbséget képez. Két településen, Alsóőrön és Felsőpulyán a magyarság többnyire

a római katolikus, Öriszigeten az evangélikus és Felsőőrön többnyire a református vallást követi. A két protestáns gyülekezet asszimilációja meglehetősen előrehaladt, az istentiszteletek jelentős része már németül folyik.

1.7. A szlovéniai (muravidéki) magyarság

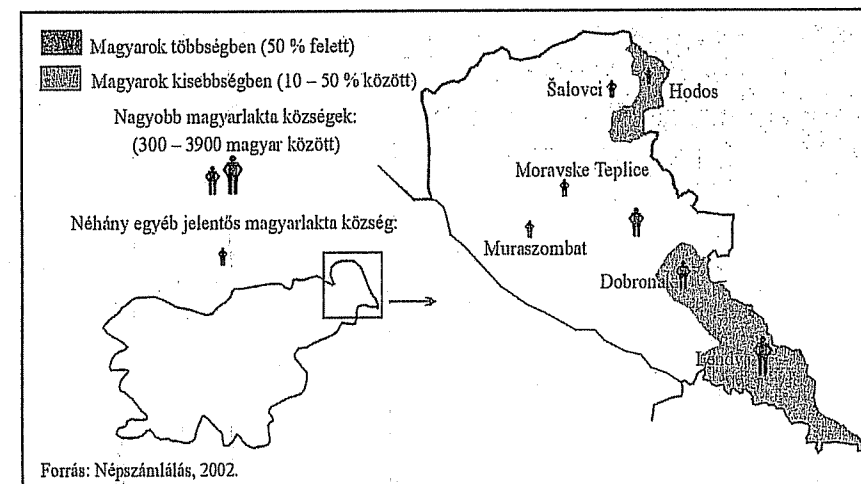
Az 1991. június 25-én függetlenedett Szlovén Köztársasághoz tartozó Muravidék (szlovénül: Prekmurje) területe: 940 km², 1920 előtt két vármegye, Vas és Zala vármegyék része volt.

A muravidéki magyarságot két részre oszthatjuk. Az egyik csoport az „örégi magyarság”, ide nyolc település tartozik. A második csoportba a „Lendva-vidéki magyarság” sorolható (23 település).

A muravidéki magyarság mindössze 31 településen él, ezeket a településeket hivatalosan „kétnyelvű” településeknek nevezik. Az említett 31 település mellett néhány nagyvárosban magyar szórvány is található (Muraszombat, Ljubljana, Maribor).

Maga a muravidéki magyar tömb, a „kétnyelvű” települések a szlovén-magyar határ mentén húzódnak Örihodostól Pincéig, kb. 50 km hosszú és 3-15 km széles sávban.²¹⁰

7. ábra: A magyarság területi elhelyezkedése a Muravidéken.

Forrás: Népszámlálás, 2002.

Forrás: Az egykori Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/terkep2003/szloven.jpg> (Letöltés: 2007. november 15).

²¹⁰ GYÉMÁNT Richárd – SZONDI Ildikó – PETRES Tibor: *Magyar települések a Muravidéken*, Területi Statisztika, KSH, 6. (43.) évfolyam 2. szám, 2003. március.

Míg az 1900-as évek elején még konkrét nyelvi határt lehetett húzni a magyar, és a szlovén települések között, 2002-re ezt már nem lehet megtenni, mert ezek a határok szinte teljesen összefolytak. Az etnikai határ halványulása az 1960-as évekre nyúlik vissza, ekkor indult meg erőteljesebben az iparosodás, és – többek között – ez is vonzotta a magyarok tömegeit a nagyvárosokba.

A nagy asszimilációs hajlam főként az alábbi okokra vezethető vissza:

1. kedvezőtlen népszaporulat,
2. kivándorlás (munkavégzés céljából Ausztriába, Németországba, tanulmányok folytatása végett Magyarországra),
3. belső vándorlás (munkavégzés céljából Szlovénia fejlettebb vidékeire),
4. (a fiatalok elvándorlása miatt) a Muravidék „magyar” falvainak lakossága előregedőben van,
5. a muravidéki kedvezőtlen gazdasági helyzet.
6. Az asszimilációt még a – gyorsuló ütemű – vegyes házasságok is elősegítették. A vegyes házasságok aránya meghaladja az 50%-ot, és az abból származók 80%-a a többségi, szlovén nemzethez tartozónak vallja magát.

A magyarság fogyásának okait elősegítették még:

- a nagy sorsfordulók (Trianon, 1945-ös visszacsatolás Jugoszláviához),
- az I. és II. világháború, illetve az ehhez kapcsolódó atrocitások,
- a magukat magyarnak valló szlovénok és zsidók „eltűnése”.¹⁶

Az 1991. évi népszámlálás szerint Szlovéniában 8 499 fő magyar élt, ebből 7 636 fő a Muravidéken. A 2002. évi szlovén népszámlálás idején a magyarság lélekszáma mindössze 6 243 fő volt, ebből 5 430 magyar élt a Muravidéken, vagyis a Murától a szlovén-magyar határig húzódó területen.

Bár Magyarország és Szlovénia között létezik egy 1992-ben megkötött kisebbségvédelmi egyezmény, amely kedvezően érinti a muravidéki magyarságot, mégis nehezen hihető, hogy az asszimiláció és a népességfogyás ütemét csökkentené.

¹⁶ FÜR Lajos: *Magyar sors a Kárpát-medencében*, Kairosz Kiadó, 2001, 214-217. p.

2. Összegzés

A disszertációmban elsődlegesen a „határon túli magyarok” demográfiai és társadalomstatistikai – nemzetiségi – viszonyainak, illetve – érintőlegesen – jogi helyzetük, népesedéstörténetük alapos bemutatásra törekedtem.

A magyar Alkotmány 6. § 3-ik bekezdése kimondja, hogy „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását”.

A „határon túli magyarok” megjelölés a magyarországi köznyelvben, illetve a politikai életben használt terminológia, amely kifejezést a Magyar Köztársaság határain kívül, de a Kárpát-medencén belül élő magyar anyanyelvű emberekre használják. „Határon túli magyarok” alatt a trianoni békeszerződés (1920. június 4.) után elcsatolt területeken (ma Románia, Szlovákia, Szerbia, Ukrajna, Horvátország, Ausztria és Szlovénia területén) élő magyarokat értik.

Disszertációm elkészítésénél újtásként arra törekedtem, hogy megszülethessen egy kompakt, elsősorban a statisztikai adatokat szem előtt tartó, tömören a lényeges mozzanatokra törekvő adatközlés. Eddigi ismereteim szerint, ilyen vonatkozásban még nem született átfogó munka. Ez előbbi kijelentés annyiban azonban mégis korrigálásra szorul, hogy 2005-ben sikerült a témakörben egy egyetemi jegyzetet, könyvet megjelentetnem a Szegedi Tudományegyetem Statisztikai és Demográfiai Tanszékén, a Pólay Elemér Alapítvány gondozásában.

Tudományos értekezésemben, a korábban említett hét ország magyarjainak sajátosságait külön fejezetekre bontva, gazdag térkép és ábra melléklettel, illetve publikációs hivatkozással próbáltam bemutatni. Ahhoz azonban, hogy egy-egy terület magyarságának sajátosságait megismerhessük sok esetben nem mellőzhettem a térség történelmének, illetve történeti demográfiájának ismertetését.

A „körbejárt” témakör és egyben a disszertáció a magyar nemzetpolitika céljával összhangban született. Ezek között elsősleges a határon túli magyarság nemzeti identitásának fenntartása és erősítése, továbbá a közösségek szülőföldjükhöz történő gyarapodásának elsegítése. Ezt a célt alapvetően nemzeti konszenzus övezi, amely magában foglalja mind a magyarországi parlamenti pártokat, mind a határon túli magyarság legitim szervezeteit, valamint a közvélemény nagy többségének támogatását is élvezi. A rendszerváltást követően az anyaországi politikai elit mindent megtett, egyrészt a magyar-magyar viszony erősítésében, másrészt a kisebbségpolitikai kérdéseknek a szomszédos országokkal való

kétoldalú kapcsolatokban és a problémák nemzetközi szintén való higgadt megjelenítésében.

A fentiekben elmondottakra tekintettel disszertációban mindent elkövettem, hogy „novumként” a szomszédos államokkal való hatályos, vonatkozó jogi szabályozást ismertessem. Itt elsősorban a kisebbségvédelmi egyezményekre kell gondolni.

Nemzetpolitikánkban Magyarország euroatlanti integrációja és a térség stabilitásának erősítése egységben jelenik meg a határon túli nemzetreszek érdekvédelmével. A mindenkor magyar kormány törekvése is arra irányul, hogy megoldást nyerjenek az integrációt nehezítő és a stabilitást potenciálisan gyengítő nemzeti problémák. Ennek során támaszkodhatott hazánk az elért integrációs eredményeire, illetve a térségben zajló stabilizációs és demokratizálódási folyamatokra. Így módon megvalósult a külpolitikai prioritások összhangja. Ugyanakkor nem lehet elfelejteni, hogy a statisztika mást „mutat”. Az 1990-es évek elején, illetve a 2000 környékén a hazánkkal szomszédos országokban megtartott népszámlálások szerint a határon túli magyarság lélekszáma 2,7 millió főről 2,4 millió főre, mintegy 300 ezer fővel csökkent. Ebben a csökkenésben meghatározó szerepet játszó tényezők súlya területenként különböző.

A legjelentősebb határon túli magyar közösség, az erdélyi magyarság kapcsán sokáig tartotta magát az a téves hiedelem, hogy a kétmillióss közösség valós számát valójában a kommunista román hatalom hivatalos statisztikai manipulálják. A rendszerváltást követő 1992. évi román népszámlálás azonban egyértelműen jelezte, illetve a 2001. évi népszámlálás pedig nyilvánvalóvá tette, hogy le kell számolni ezzel az illúzióval. A 2001. évi census már a „vészharangot” is megkongatta, kétségbevonhatatlanná téve, hogy az érdekvédelemben szép sikereket felmutató erdélyi magyarság legnagyobb és legégetőbb problémája a népességfogyás lett. Dolgozatomban a három legjelentősebb népességszökkenő ok elemzésére próbáltam kísérletet tenni. Nézetem szerint a 200 ezres fogyás ellenére az erdélyi magyar közösségben, főként a székelységben – ahogyan azt közel évszázados történelme, illetve jelene is bizonyítja – feltehetően van még elegendő erő a túléléshez, a jövőhöz.

A rendszerváltozást követően a csehszlovákiai – 1993. január 1-től szlovákiai magyarság – is hozzáfoghatott önszerveződéséhez, több mint fél évszázados kényszerű szünet után létrehozhatta politikai szervezeteit is. Négy politikai pártot alapított, amelyek 1998-as egyesülésével létrejött a Magyar Koalíció Pártja (MKP). Az MKP a 2002. évi választásokat követően a többpárti kormánykoalíció tagja lett. A politikai összefogás mindenképp egyedülálló és ezért követendő a többi határon túli, illetve az anyaországi magyar közösségek felé. Ennek ellenére itt is jelentős problémát okoz a népességfogyás. Dolgozatomban pontos

számadatokkal rámutattam, hogy a 47 ezres fogyás döntő többségét a magyar-szlovák reláció, illetve a többségi (szlovák) népcsoport kisebbségpolitikájának változása okozta. Emellett fontos hangsúlyoznom, hogy Szlovákiában gyakorlatilag megszűnt a belső migráció, a városok lakossága nem gyarapszik, minthogy nem épülnek nagyszámban bérházak, azaz a fiatalok is megmaradnak saját közösségeikben, így nem érvényesül az asszimilációs hatás, ellenkezőleg, a magyar közösség megtartó erőként hat a bizonytalankodó egyénekre is.

A harmadik legjelentősebb határon túli magyar közösség, az 1991 és 2002 között 50 ezres fogyást elkönyvelő délvidéki magyarság a megmaradását illetően erős kihívásokkal küzd. Dolgozatomban összegyűjtöttem népességszökkenés okait, amelyek a következők: a rendkívül alacsony születésszám, a folyamatos és erőszakos asszimiláció, a tömeges kivándorlás, a katasztrofális előregedés, a példátlan öngyilkossági hullám, az alkoholizmus, az epidemiológiai válság a válások és abortuszok magas száma, a vegyes házasságok mellett az ún. jugoszláv népszámlálási kategória. A Trianon óta szakadatlan betelepítések, a népszámlálási manipulációk, s velük párhuzamosan a mesterségesen elszorvasztott magyar intézményrendszer következtében a magyarság részaránya jelentősen visszaesett a szerb népességhez viszonyítva. A délvidéki magyar kutatók becsléseik szerint már csak valamivel több, mint 200 ezer főre teszik a vajdasági magyar közösség lélekszámát.

Az Ukrajnában élő kárpátaljai magyarság legfontosabb szerepe gazdasági felzárkózás, a szülőföldön való boldogulás elősegítése. A kis, mindössze 150 ezer főt számláló közösség számbelileg valamelyest apadt a két utóbbi népszámlálás (1989, 2001) között, de lélekszámapadásával mégsem veszélyezteteti létét.

A 2001. évi népszámlálási adatok szerint a Horvát Köztársaság területén 16 595 magyar nemzetiségű állampolgár élt, több mint 25%-kal kevesebb, mint 1991-ben. Ennek a népességnek mintegy négyötöde a horvát Dunamente vidékén, pontosabban a Drávaszögben és Kelet-Szlavóniában összpontosult, abszolút vagy relatív többségben. Disszertációmban feltártam az 1990-es évek délszláv háború és annak kedvezőtlen gazdasági és demográfiai hatását a magyar közösségre nézve. A délszláv háború során a horvát Dunamente lakosságának összetételében olyan mélyreható változások következtek be, amelyek hatására a magyarság az 1991-ben még abszolút vagy relatív többségű körzetekben helyi kisebbséggé vált vagy válhat a közeljövőben.

Az elvándorlás és az asszimiláció gyorsulni látszik a burgenlandi (ausztriai) magyarság körében, de határozottabb támogatással a folyamat jelentősen lassítható lehetne. Azonban vitatható az a vélemény, miszerint a burgenlandi magyarság asszimilációja teljes egészében spontán jellegű. Ebben hosszú ideig közrejátszott ebben a Magyarországgal való

közvetlen érintkezés nehézsége, valamint az említett folyamat osztrák részről történő árnyalt gyorsítása is. Novumnak tekintem, hogy disszertációm burgenlandi fejezetében több olyan népességszűkítő kérdésre (osztrák kisebbségpolitika, „örsegi családmódel”, stb.) is rávilágítok, amelyek – a szakértői köröket leszámítva – teljesen ismeretlenek az anyaországi magyarság körében.

A muravidéki (szlovéniai) magyarság számában és asszimilációs hajlandóságában hasonló a burgenlandihoz. Az 1980-as évek közepén végzett közös magyar-szlovén kutatás hátrányos gazdasági-infrastrukturális helyzetet, erősödő elvándorlást és vegyes házasságokban megnyilvánuló asszimilációt mutatott ki a határ mindkét oldalán. A 10 évenként tartott népszámlálások között átlagban 13%-kal csökkent a szlovéniai magyar nemzetiségűek száma. A vegyes házasságok aránya meghaladja az 50%-ot, és az abból származók 80 %-a a többségi nemzethez tartozónak vallja magát. 1991 nyarán a magyarok egy emberként álltak ki a független Szlovénia mellett, s azóta igyekeznek betölteni – államközi egyezményekkel is elősegített – híd-szerepüket, amelyet a történelem mért rájuk.

A muravidéki (szlovéniai) magyarság helyzetét illetően – akárcsak a horvátországi és ausztriai magyarság vonatkozásában – igazi „csemegére” bukkanhat a kérdés iránt érdeklődő. Mindenképp újtásként tüntetném fel a három legkisebb magyar közösségről írt fejezeteket. A vonatkozó anyaországi írásokban, tanulmányokban néhány sorban, esetleg oldalban „merítik ki” az említett közösségek – többek között – demográfiai sajátosságait. Ezzel szemben kutatásaim során többször is – többek között a Központi Statisztikai Hivatal folyóiratának, a Területi Statisztika hasábjain – hosszabb eszmefuttatásokat, „mélyfúrásokat” szenteltem a kissé „elfelejtett nemzetrészeink” helyzetének bemutatására.

„A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai” című tudományos értekezésem legnagyobb értékének, a teljességkialakításánál azt tartottam szem előtt, hogy a téma iránt érdeklődő minden kérdésére választ kaphasson.

dr. Gyémánt Richárd, egyetemi tanársegéd, ELTE
Publikációs jegyzék
(2003 – 2007)

(e-mail: hollandus@freemail.hu, richard.gyemant@ajk.elte.hu)

1. SZONDI Ildikó – GYÉMÁNT Richárd – PETRES Tibor: *Magyar települések a Muravidéken*, (KSH) Területi Statisztika, Budapest, 2003. 6. (43.) évfolyam 2. szám. p. 150-168.
2. SZONDI Ildikó – GYÉMÁNT Richárd – PETRES Tibor: *A szerbiai Vajdaság az ezredfordulón, a népszámlálási adatok tükrében*, (KSH) Területi Statisztika, Budapest, 2003. 6. (43.) évfolyam 4. szám, p. 361–376.
3. GYÉMÁNT Richárd – SZONDI Ildikó: *Az erdélyi szászok a népszámlálási adatok tükrében*, Szeged, 2003., Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXIII., Fasc. 13., 50. p.
4. GYÉMÁNT Richárd: *A vajdasági magyarság és népesedési viszonyai*, SZTE, ÁJTK, Tudományos Diákköri Szemle, 2003., p. 311-356., (különdíjas harmadik helyezes, OTDK, Debrecen)
5. GYÉMÁNT Richárd – DROZDIK Zsuzsa: *A horvátországi magyarság területi és társadalomstatistikai sajátosságai*, (KSH) Területi Statisztika, Budapest, 2004. 7. (44.) évfolyam 4. szám p. 361-380.
6. GYÉMÁNT Richárd – SZONDI Ildikó: *Demográfiai vizsgálódások a burgenlandi magyarság körében*, Demográfia folyóirat, Budapest, 2004, p. 79-121.
7. GYÉMÁNT Richárd: *A történelmi Torontól vármegye népesedéstörténete*, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et politica, Publicationes Doctorandorum Juridicorum, Tomus IV., Fasciculus 1-15., Szeged, 2004., p. 203-282.
8. SZONDI Ildikó – GYÉMÁNT Richárd: *Bevezetés a demográfiába*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2004, 222. p. (egyetemi jegyzet)
9. GYÉMÁNT Richárd: *A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*, (KSH) Területi Statisztika, Budapest, 2005. 8. (45.) évfolyam 1. szám, p. 33-45.
10. GYÉMÁNT Richárd – PETRES Tibor – KOVÁCS Péter: *A Szandzsák, az egyedülálló régió*, (KSH) Területi Statisztika, Budapest, 2005, p. 278-287.
11. GYÉMÁNT Richárd – KATONA Tamás – SZONDI Ildikó: *Demográfia*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005. 248. p. (egyetemi jegyzet)
12. GYÉMÁNT Richárd – SZONDI Ildikó: *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005, 262. p. (egyetemi jegyzet).
13. GYÉMÁNT Richárd: *A történelmi Temes vármegye népesedéstörténete*, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et politica, Publicationes Doctorandorum Juridicorum, Tomus IV., Fasciculus 1-15., Szeged, 2005. p. 73-101.
14. GYÉMÁNT Richárd – PETRES Tibor: *A Szandzsák, mint egyedülálló vallási régió*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2006, 174. p. (egyetemi jegyzet).
15. GYÉMÁNT Richárd: *A felvidéki magyarság demográfiai sajátosságai és a szlovák regionalizáció*, (KSH) Területi Statisztika, 9. (46.) évfolyam 2.szám, Bp., 2006, 196-209. p.
16. GYÉMÁNT Richárd: *A felvidéki magyarság, mint európai uniós kisebbség*, Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2006.

17. GYÉMÁNT Richárd – KATONA Tamás – SZONDI Ildikó: *Demográfia*, (Harmadik, átdolgozott kiadás) Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2006, 331. p. (egyetemi jegyzet)
18. GYÉMÁNT Richárd – KATONA Tamás – SZONDI Ildikó: *Demográfia*, (Negyedik, átdolgozott kiadás) Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2006, 353. p. (egyetemi jegyzet)
19. GYÉMÁNT Richárd: *A burgenlandi magyarság a statisztikai adatok tükrében*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2006, 273. p. (egyetemi jegyzet)
20. GYÉMÁNT Richárd: *Társadalomstatisztika*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007, 204. p. (egyetemi jegyzet)
21. GYÉMÁNT Richárd – PETRES Tibor: *Montenegró közigazgatása és nemzetiségi statisztikája*, (KSH), Területi statisztika, 2007., 10. (47.). évf. 3. sz., p. 281-295.
22. GYÉMÁNT Richárd: *Magyarország népesedéstörténete a 12. században*, Szeged, 2007., Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXVII., Fasc. 7., 50. p.